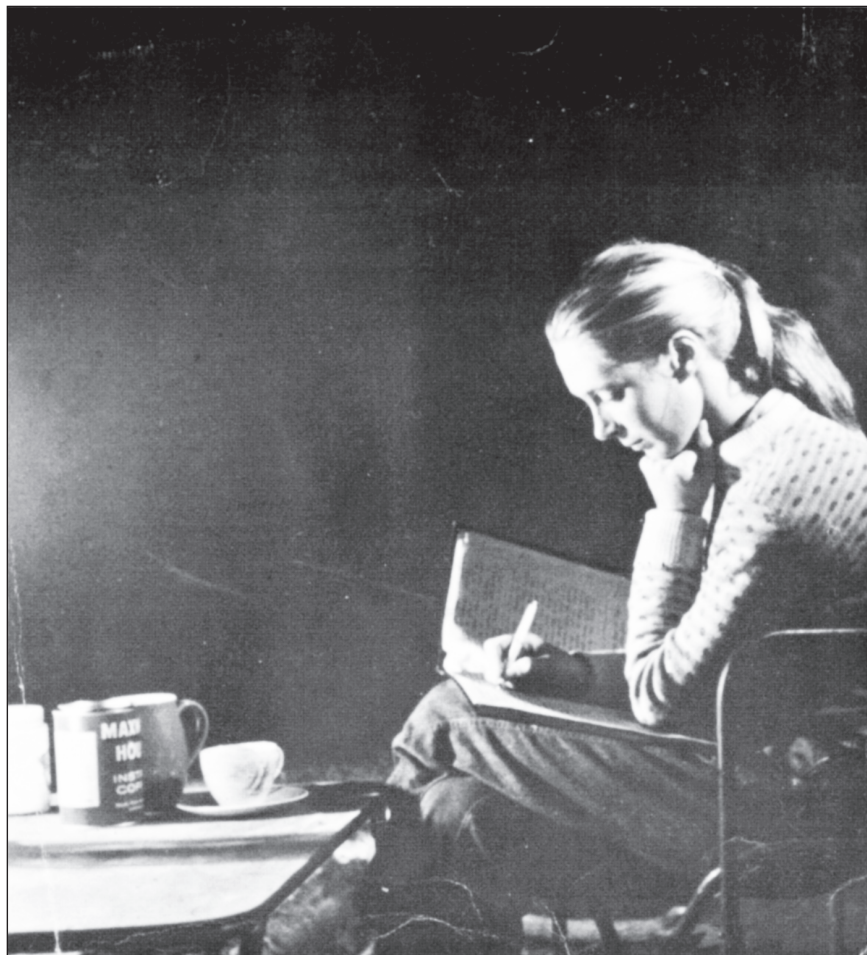

РОЗДІЛ 4

ГОМБЕ

Пишу польові нотатки при світлі газової лампи під час перших днів у Гомбе
(фото Г'юго ван Лавіка)

Коли 16 липня 1960-го двигуни човна ожили, й він, попихкуючи, спроквола рушив на північ від Кігоми до Гомбе, було важко повірити, що все це відбувається насправді. Атмосферу неральності породжувало ще й повстання у Бельгійському Конго, під час якого там вдалось повалити колоніальне панування. Перші конголезькі біженці з'явилися за два тижні до нашого з Ванн виїзду з Кігоми. Тому ми мусили чекати. Органи влади в Кігомі хотіли переконатись, що заворушення в Конго не захопить танганьїканців виступити проти своїх британських патронів. Але попри тисячі бельгійських біженців, які ринули через озеро у пошуках прихистку та їжі, в Кігомі було спокійно. І, зрештою отримавши дозвіл, ми негайно взяли курс на Гомбе.

Перші дев'ятнадцять кілометрів мене з Ванн супроводжував рейнджер Девід Енсті на державному судні. На борт повантажили наш маленький човен, який незабаром стане єдиною ланкою зв'язку із зовнішнім світом. Дув сильний вітер, і озеро рябіло хвилями із закрученими гребенями білої піни. На заході імла сухого сезону вкривала пагорби неспокоїного Конго густим серпанком, а на північ аж до Бурунді, скільки сягало око, хвилювались води озера. Це було наче плисти кришталевочистим прісноводним океаном. Ми трималися східного берега. Круті схили рифтового уступу, що в окремих місцях здіймаються аж на 270 метрів над озером, поросли густим лісом. Їхні ж вершини лишались голими й коричневими від випаленої сонцем трави — поверхня тут надто кам'яниста для багатьох видів дерев, а верхній шар ґрунту нещільний. Маленькі села з кількома розчищеними для вирощування сільськогосподарських культур галявинами гніздилися у долинах. Там, де берег піщаний, пляжі виблискували сріблом тисяч маленьких рибинок завбільшки із сардину, що сушилися

на сонці. Девід Енсті розповів, що їх називають дагаа (*dagaa*) і ловлять уночі: спочатку приваблюють до рибацьких каное «лампами Аладіна¹», а потім збирають снастю, схожою на велетенський сачок, яким ловлять метеликів. Дехто з рибалок махав нам. Приблизно за годину ми наблизились до південної межі заповідно-мисливського господарства (яке 1966-го стало національним парком). Це сьогодні легко розрізнити кордони національного парку, бо майже всі дерева за його межами вирізають, а шістдесят років тому вони не були такими чіткими. Я вглядалась у важкопрохідну місцевість і намагалась уявити, як працювати й жити тут. Пам'ятаю, запитувала себе, як же мені знайти шимпанзе.

Згодом ми дісталися рейнджерського посту, де Девід Енсті вирішив стати табором. Я зістрибнула на піщано-гальковий пляж (перша з тисяч висадок!). Не пригадую ані збудження, ані тривоги, просто дивне відчуття відстороненості. Коли човен розвантажили, а намет встановили, я покинула Ванн із Девідом готувати вечерю, а сама вирушила до вкритого лісом схилу навпроти табору. Аж тоді мене переповнило радісне збудження та справжня магія довкілля. Пам'ятаю, як сиділа на скелі, дивилася на долину й синє небо над головою і сподівалася, що такий самий вигляд матиме й рай. Дорогою зустріла бабуїнів, які загарчали на мене, чула безліч птахів, вдихала запахи випаленої сонцем трави, сухої землі й насичений аромат якихось стиглих фруктів. Запах Гомбе. Щойно сонце почало сідати над спокійною гладдю озера, я злізла донизу й того першого казкового вечора приєдналася до Ванн із Девідом. Уже лежачи в розкладному ліжку, під мерехтіння зірок і шелест листу горіхової пальми, я відчула, що стала частиною цього нового лісового життя. Саме тут я мала бути.

Девід Енсті залишився з нами ще на декілька днів — допомогти впорядкувати маленький табір. Той складався з одномісного намету, який ми з Ванн ділитимемо наступні чотири

місяці, й імпровізованої кухні із солом'яним дахом, облаштованої з кількох жердин — території кухаря Домініка, якого підрядили в Кігомі. У нього був свій намет, встановлений окремо від нашого. Після того Девід покинув двох навіжених англійок, переконаний (як і більшість наших знайомих), що за два тижні ми облишимо цю затію. Як же мало він знав про нас! До від'їзду Девід змусив мене заприсягтися, що я не підійматимусь на пригірок сама, принаймні доки не вивчу дороги. Девід призначив рейнджера на ім'я Адольф моїм супровідником, а одного місцевого, Рашиді Кіквале, — гідом.

Безперечно, я знала про небезпеки, що чигають у Гомбе. Попри це, просто шокувала ситуація, коли двоє схвильованих рибалок повели нас — мене, Адольфа й Рашиді — до одного дерева, що росло неподалік озера. Жорстка кора тієї деревини була геть посічена. Це, вочевидь, буйвіл-самітник переслідував тут якогось рибалку минулої ночі. Чолов'язі вдалося вилізти на дерево й урятуватись, але буйвіл товкся там понад годину, б'ючи у стовбур з наміром зігнати налякану жертву. Тож рибалки в такий спосіб намагалися попередити мене про небезпеки життя в африканському лісі, й, безсумнівно, це таки справило на мене враження.

Наступними тижнями я не раз згадувала те пошарпане дерево, коли ми продирались густими заростями схилів і часом буквально повзли звіриними стежками. Тоді в Гомбе водилося чимало буйволів. Якось (це було пізніше, коли я навчилася обходитися без супроводу Адольфа з Рашиді) я ледь не зіштовхнулася з одним — велетенська тварина лежала у передсвітанковій темряві десь за п'ять метрів від мене й жувала жуйку. На щастя, був сильний вітер, і його шурхіт маскував усі звуки від мене. Я завмерла навпроти буйвола, а потім тишком-нишком (принаймні мені так здалося) відповзла якнайдалі. Ще один випадок стався набагато пізніше: одного разу я випадково заснула на пригірку й крізь сон почувала дивний хрип, схожий на роботу пилкою. Це в потемках десь поряд полював леопард. Певне, що я злякалась, тоді ж бо дуже боялась цих кішок.

1 Лампа Аладіна — марка газових ламп, поширена у минулому столітті.

Утім, мені вдалося переконати себе, що леопард не займатиме мене, а я просто мушу виконувати свою роботу й тут перебуваю на своєму місці. Я у безпеці. Мені не лишилось нічого, окрім як натягнути ковдру на голову та сподіватися на краще. Не впевнена, що той випадок — приклад фаталізму, або ж я справді вірила в якийсь пакт між мною та Богом. «Я виконаю це завдання, Боже, й Ти наглянеш за мною». У будь-якому разі леопард геть не був зацікавлений скуштувати цього дивного білого примата, хоча, ймовірно, ситуація його заінтригувала. А леопарди, втім, дуже допитливі.

Іншим разом я брела до табору берегом озера та зайшла у воду, щоб оминати громіздкий камінь, аж раптом угледіла звивисте чорне тіло змії. Я стала як у землю вкопана. Змія була десь метри два завдовжки, а за невеликим капюшоном і темними смугами на задній частині шиї я розпізнала водяну кобру — смертоносного плазуна, від чийого укусу, на той час, не було протиотрути. Кобра рухалась до мене, осідлавши припливну хвилю, і частина її тіла вже опинилася на моїй ступні. Я пильно дивилась на неї, а вона у відповідь глипала на мене своїми блискучими й чорними очима. Я знерухоміла, навіть не дихала, поки хвиля не відринула назад в озеро, тягнучи за собою змію. Мене наче викинуло з озера. Серце заходилося калатанням. На щастя, змія не була самкою з яйцями, бо, як я дізналась пізніше, у такий період ці зазвичай спокійні істоти стають агресивними й атакують буквально все, що зазіхає на їхню територію. (Однак нечисленні смерті від укусів водяної кобри переважно бувають, коли змія заплутується в рибальських сітках. Коли сітку витягують і змія все ще жива, то вона, як не дивно, кусає.)

Насправді в той час страху постраждати від тварин майже не було. Я щиро вірила: тварини відчують, що в мене немає наміру заподіяти їм шкоди, тож дадуть мені спокій, як у ситуації з молодим левом в Олдуваї. Луїс теж так вважав, а проте мусив переконатися, що я адекватна в розумінні того, як поводитись, коли несподівано надібаю якесь таке створіння. Він ще

й наголошував, що не варто ризикувати без потреби. Найнебезпечніше — це опинитися між матір'ю і дитинчам, чи зустріти поранену тварину, яка не може втекти, а чи ту, що з якоїсь причини ненавидить людей. Однак в будь-якому місті є не менші (коли не більші!) ризики. Тому я й не переймалася.

На той час я більше непокоїлась через інше: у перші місяці шимпанзе так боялися мене, що відразу ж тікали, коли бачили. Я була для них загарбницею, ще й дивною. Врешті-решт вони звикнуть до мене, але як швидко? Чи вдасться дізнатись щось справді важливе до кінця фінансування? Я добре розуміла, що коли результати не «вистрелять», Луїс не зможе зібрати гроші на подальші дослідження. Я боялася підвести його. Це єдине затьмарювало те задоволення, яке я відчувала під час знайомства з новим для мене світом.